

Horyzonty Polityki
2017, Vol. 8, N° 22

MARTA ULBRYCH
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Wydział Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych
Katedra Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych
ulbrychm@uek.krakow.pl
DOI: 10.17399/HP.2017.082208

Główne tendencje w rozwoju handlu zagranicznego wyrobami polskiego przetwórstwa przemysłowego¹

Streszczenie

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest przedstawienie wyników przeprowadzonego badania dotyczącego udziału polskiego przetwórstwa przemysłowego w globalnych łańcuchach wartości oraz przeanalizowanie zmian struktury polskiego handlu zagranicznego przetwórstwem przemysłowym.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Podstawowym problemem jest określenie współczesnych przesłanek organizacji produkcji przemysłowej w skali międzynarodowej oraz wskazanie udziału krajowej i zagranicznej wartości dodanej w eksporcie polskiego przetwórstwa przemysłowego z uwzględnieniem stopnia zaawansowania technologicznego. Metodologia badawcza opiera się na dwóch technikach: przeglądzie literatury przedmiotu oraz analizie dostępnych danych statystycznych.

PROCES WYWODU: Wywód składa się z trzech zasadniczych części. Pierwsza charakteryzuje uwarunkowania rozwoju przemysłu polskiego po okresie transformacji ustrojowej, druga określa znaczenie krajowego przetwórstwa przemysłowego w gospodarce narodowej i globalnej. Trzecia część koncentruje się na wynikach badania empirycznego w zakresie zmian w handlu zagranicznym polskiego przetwórstwa przemysłowego w kategoriach wartości dodanej.

1 Publikacja została sfinansowana ze środków przyznanych Wydziałowi Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie w ramach dotacji na utrzymanie potencjału badawczego.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że Polska aktywnie uczestniczy w procesach fragmentacji produkcji przemysłowej, o czym świadczy rosnący indeks partycypacji w globalnych łańcuchach wartości. Spada jednak udział krajowej wartości dodanej w eksporcie brutto, co wskazuje na wzrost importochłonności eksportu, szczególnie w sektorach relatywnie zaawansowanych technologicznie.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Dalsza ekspansja eksportowa polskiego przetwórstwa przemysłowego wymaga utrzymania istniejących lub tworzenia nowych przewag konkurencyjnych na rynku międzynarodowym. Stwarza to potrzebę opracowania i realizacji długoterminowych planów rozwoju przemysłu w celu jakościowej poprawy tego sektora gospodarki w kierunku coraz bardziej zaawansowanych branż.

SŁOWA KLUCZOWE:

eksport, przetwórstwo przemysłowe, wartość dodana, globalne łańcuchy wartości

THE MAIN TENDENCIES IN THE DEVELOPMENT
OF THE POLISH MANUFACTURING FOREIGN TRADE

Abstract

RESEARCH OBJECTIVE: The aim of this article is to present the results of the study on the determination of the share of Polish manufacturing in the global value chains and to analyse changes in the structure of the Polish foreign trade in manufacturing.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The main problem is to determine the conditions of the contemporary organization of manufacturing on an international scale and an indication of the participation of domestic and foreign value added in gross exports of Polish manufacturing, including the degree of the technological advancement. The research methodology is based on two techniques: literature review and analysis of available statistical data.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The argument consists of three essential elements. The first characterizes the conditions of the development of Polish manufacturing after the transition period, the second defines the meaning of domestic manufacturing in the national and global economy. The third part focuses on the results of empirical research in the field of changes in Polish foreign trade of manufacturing in terms of added value.

RESEARCH RESULTS: The analysis shows that Poland is actively involved in the processes of fragmentation of industrial production, which is confirmed by the growing index of participation in global value chains. However, the share of domestic value added in gross exports is decreasing, which indicates the increase in import intensity of exports, particularly in the sectors relatively technologically advanced.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS AND RECOMMENDATIONS: Further expansion of Polish manufacturing exports requires maintaining the existing or formulating new competitive advantages in the international market. This creates the need to develop and implement the long-term plans for the development of industry in order to improve the quality of this sector of the economy towards more advanced industries.

KEYWORDS:

export, manufacturing, value added, global value chains

WSTĘP

Ćwierć wieku temu zainicjowano w Polsce transformację ustrojową. Przeobrażenia gospodarcze i oparcie funkcjonowania podmiotów na zasadach wolnorynkowych spowodowały konieczność przeprowadzenia reform w zakresie organizacji produkcji przemysłowej. Zmiany te obejmowały restrukturyzację techniczną i zatrudnieniową oraz przekształcenia własnościowe. W rezultacie, w minionych 25 latach, obserwowano systematyczny wzrost produkcji przemysłowej i eksportu, co jest bezspornym osiągnięciem w warunkach otwartej i wysoce konkurencyjnej gospodarki globalnej. Bieżące tendencje, w postaci fragmentaryzacji i delokalizacji procesu wytwórczego, wpływają jednak na modyfikację organizacji produkcji przemysłowej. Jest ona realizowana w ramach globalnych łańcuchów wartości. Strategia rozproszenia operacji gospodarczych gwarantuje optymalną alokację zasobów w skali świata oraz wpisuje się w globalny rachunek efektywności przedsiębiorstw międzynarodowych. W kontekście gospodarki narodowej można wskazać także negatywne konsekwencje w postaci możliwości relokacji działalności przemysłowej do regionów gwarantujących niższe koszty produkcji. Rodzi to potrzebę tworzenia strategicznych przewag konkurencyjnych gospodarki, opierających

się na zachowaniu lub uruchomieniu w kraju kluczowych działań generujących największą wartość dodaną oraz lokowaniu ich w dochodowych częściach łańcucha wartości.

Celem badania, wobec zarysowanych wyżej przesłanek, jest określenie udziału polskiego przetwórstwa przemysłowego w globalnych łańcuchach wartości oraz przeanalizowanie zmian w zakresie przedmiotowej struktury handlu zagranicznego. Opracowanie składa się z trzech części. Pierwsza charakteryzuje uwarunkowania rozwoju przemysłu polskiego po okresie transformacji ustrojowej, druga określa znaczenie krajowego przetwórstwa przemysłowego w gospodarce narodowej i globalnej. W trzeciej części znajdują się wyniki badania empirycznego w zakresie zmian w handlu zagranicznym polskiego przetwórstwa przemysłowego w kategoriach wartości dodanej. Analizie poddano kategorię „przetwórstwo przemysłowe”, która zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności stanowi element zagregowanej grupy „przemysł”.

Metodologia badawcza opiera się na dwóch technikach: przeglądzie literatury przedmiotu oraz analizie danych statystycznych Banku Światowego, Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju Przemysłowego (UNIDO) oraz Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Zasadniczo skupiono się na latach po transformacji ustrojowej, jednak okres objęty badaniem jest ograniczony dostępnością danych statystycznych, pomimo wykorzystania trzech wskazanych baz.

UWARUNKOWANIA ROZWOJU POLSKIEGO PRZETWÓRSTWA PRZEMYSŁOWEGO W GOSPODARCE OTWARTEJ

Diagnostując stan i strukturę obecnego potencjału eksportowego polskiej produkcji przemysłowej, należy zidentyfikować główne czynniki determinujące rozwój przemysłu w Polsce. Uwarunkowania te można zasadniczo podzielić na wewnętrzne i zewnętrzne (tabela 1).

Mimo że produkcja przemysłowa XXI w. jest kształtowana przez zupełnie inne czynniki niż dwie dekady temu, warto podkreślić wpływ procesu transformacji na stan polskiego przemysłu. Sytuacja gospodarcza w kraju w latach 90. była determinowana zmianami

wprowadzonymi w systemie ekonomicznym w celu przejścia do gospodarki rynkowej. Niemal całkowicie zrezygnowano z urzędowego kształtowania cen, wprowadzono wewnętrzną wymiennalność złotego, zniesiono administracyjne rozdzielnictwo, zliberalizowano przepisy dotyczące działalności gospodarczej i tym samym zapoczątkowano proces prywatyzacji (GUS, 2014, s. 8). Liberalizacja przepisów dotyczących prowadzenia działalności oraz nowe uwarunkowania wpłynęły na zmianę liczby i struktury podmiotów gospodarczych. Nastąpił istotny wzrost aktywności sektora prywatnego, szczególnie w handlu.

Tabela 1

Najważniejsze czynniki determinujące współczesny rozwój przemysłu w Polsce

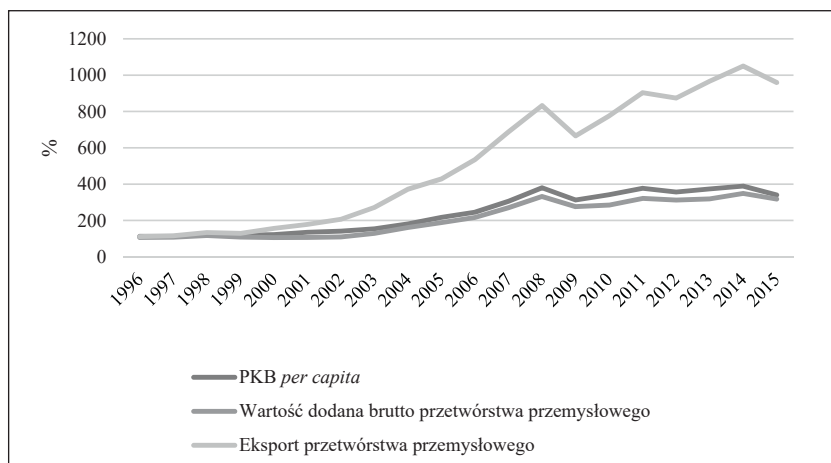
Czynniki wewnętrzne	Czynniki zewnętrzne	
Transformacja i liberalizacja gospodarki	Proces międzynarodowej integracji gospodarczej	Presja konkurencji globalnej oraz tendencje w obszarze produkcji przemysłowej
<ul style="list-style-type: none"> • Dynamiczny wzrost produkcji i eksportu • Przewagi komparatywne w postaci niższych kosztów pracy i innych czynników produkcji • Wzrost popytu wewnętrznego wynikający z bogacenia się społeczeństwa 	<ul style="list-style-type: none"> • Akcesja Polski do Unii Europejskiej: otwarcie dużego i chłonnego rynku zbytu oraz liberalizacja przepływu czynników produkcji 	<ul style="list-style-type: none"> • Internacjonalizacja, fragmentaryzacja i delokalizacja produkcji przemysłowej • Postęp technologiczny • Wzrastająca rola gospodarek wschodzących • Międzynarodowe sieci produkcyjne

Źródło: opracowanie własne.

Równocześnie jednak doszło do likwidacji wielu zakładów przemysłowych czy wręcz całych branż w wyniku splotu kilku czynników. Technologie stosowane do 1989 r. były często przestarzałe, co generowało relatywnie wysokie koszty produkcji i zagrożenie dla środowiska naturalnego. Ponadto panujący system wypaczał działanie mechanizmów rynkowych, czego przejawem była często nieracjonalna produkcja. W rezultacie poziom konkurencyjności produkcji przemysłowej w Polsce był niski, a dodatkowo jeszcze nastąpiło zerwanie więzi kooperacyjnych z dotychczasowymi importerami z rynków wschodnich, pogłębione załamaniem tych rynków i spadkiem popytu. O zmianie roli produkcji przemysłowej w Polsce, oprócz wymienionych czynników obiektywnych, zdecydowały także pośpiech i nierzadko błędne decyzje podejmowane w przeprowadzeniu reform

oraz brak strategii rozwoju przemysłowego (Poniatowska-Jaksch, 2015, s. 13-15).

Na wykresie 1 przedstawiono procentową zmianę (w stosunku do 1995 r.) poziomu PKB *per capita*, wartości dodanej brutto oraz wartości eksportu przetwórstwa przemysłowego. Wartość dodana systematycznie wzrastała, co odpowiada także analizie trendu realnej produkcji sprzedanej przemysłu. Zmiany te były generowane poprzez zwiększenie rozmiarów popytu wewnętrznego, stymulowanego bogaceniem się społeczeństwa – PKB *per capita* w analizowanym okresie wzrósł blisko trzyipółkrotnie. Równie ważną determinantą, która zdynamizowała rozwój produkcji przemysłowej, była akcesja Polski do Unii Europejskiej (UE) w 2004 r., która umożliwiła dostęp do chłonnego rynku zbytu. Kraje UE stały się głównym kierunkiem ekspansji polskich eksporterów. W konsekwencji następował dynamiczny wzrost wartości eksportu polskiego przetwórstwa przemysłowego – ponad dziewięciokrotny pomiędzy 1995 a 2015 r. Powodzenie polskich produktów było warunkowane przede wszystkim przewagą kosztową oraz korzystnym położeniem kraju.

Wykres 1. Dynamika zmian wybranych wskaźników w Polsce w latach 1996-2015 (1995 = 100).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Światowy, 2016a, 2016b, 2016c, 2016d.

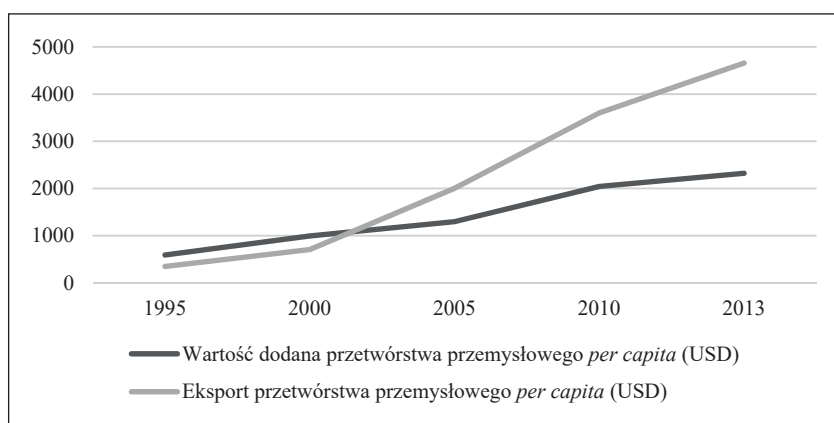
Nasilenie interakcji i powiązań we współczesnym globalnym systemie gospodarczym oraz wysoki stopień internacjonalizacji

produkcji determinują możliwości rozwoju przedsiębiorstw przemysłowych. Istotnymi zjawiskami obserwowanymi w obszarze produkcji przemysłowej w skali globalnej są fragmentaryzacja i delokalizacja. Zastosowanie nowych technologii umożliwia sekwencyjne dzielenie dobra czy usługi na pojedyncze zadania oraz wzrost specjalizacji pionowej, co jest tożsame z fragmentaryzacją. W konsekwencji wymiana międzynarodowa w coraz większym stopniu obejmuje nie tylko wymianę dóbr finalnych, lecz także komponentów. Procesy specjalizacji i fragmentaryzacji są głównie napędzane przez międzynarodowe korporacje, które w celu optymalizacji kosztów i zysków wykorzystują różnice w zasobności poszczególnych krajów. Delokalizacja procesu produkcji, czyli przestrzenna dywersyfikacja poszczególnych etapów, jest realizowana z wykorzystaniem przewag kosztowych specyficznych dla produkcji określonego podzespołu dzięki efektom skali i różnicom w kosztach pracy. Tendencja ta powoduje silny wzrost konkurencji oraz skłania firmy do umiędzynarodowienia procesów produkcji. Skutkuje to dwoma zasadniczymi zjawiskami. Pierwsze to dynamizacja handlu międzynarodowego półproduktami i produktami zaopatrzeniowymi, które stanowią komponent w procesie wytwarzania dobra finalnego. Drugie natomiast to wzrost znaczenia w wymianie międzynarodowej krajów rozwijających się. Zarówno dominacja w handlu międzynarodowym wyrobów pośrednich w stosunku do gotowych, jak i zaangażowanie gospodarek rozwijających się w proces wartości dodanej w łańcuchu produkcyjnym wiąże się z proliferacją międzynarodowych sieci produkcyjnych (Ulbrich, 2015; Ulbrich, 2016). Do opisu tych zjawisk i ich empirycznej weryfikacji wykorzystuje się globalne łańcuchy wartości (*Global value chains – GVCs*), które pogłębiły proces globalizacji ekonomicznej geograficznie (włączając więcej krajów, w tym gospodarek wschodzących), sektorowo (poprzez zmianę organizacji produkcji, ale także w coraz większym stopniu usług) oraz funkcjonalnie (oddziałując nie tylko na proces produkcji i dystrybucji, ale także na badania i rozwój oraz innowacje) (De Backer i in., 2013, s. 74-75). Koncepcja GVCs odwołuje się do idei łańcucha wartości opracowanej przez M.E. Portera. Jej podstawowym założeniem jest podział działalności przedsiębiorstwa na strategicznie istotne czynności, z których każda generuje dodatkową wartość. Łańcuchy wartości stały się punktem odniesienia dla analizy obrotów

międzynarodowych i organizacji produkcji przemysłowej. Opisują one cały zakres czynności, które firmy i pracownicy wykonują, tworząc produkt lub usługę od koncepcji aż do przeznaczenia końcowego. Działania te obejmują projektowanie, produkcję, marketing, dystrybucję i wsparcie dla konsumenta finalnego. Mogą one zostać zrealizowane w ramach pojedynczej firmy lub być rozproszone między różne podmioty (Cattaneo i in., 2013, s. 2).

ZNACZENIE POLSKIEGO PRZETWÓRSTWA PRZEMYSŁOWEGO

Opisane wyżej zmiany są konsekwencją przechodzenia do gospodarki opartej na wiedzy, której podstawowe prawidłowości przeciwstawiają się istocie gospodarki industrialnej. Zasadne zatem wydaje się pytanie o znaczenie produkcji przemysłowej, skoro powszechną cechą gospodarek zaawansowanych jest zmniejszenie roli przemysłu. W tym kontekście należy wskazać kilka podstawowych właściwości produkcji przemysłowej, która jako sektor gospodarki jest głównym źródłem innowacji, stymuluje wzrost produktywności, generuje miejsca pracy oraz posiada dominujący udział w handlu międzynarodowym.

Wykres 2. Wartość dodana oraz eksport polskiego przetwórstwa przemysłowego *per capita* w latach 1995-2013 (USD).

Źródło: opracowanie własne na podstawie UNIDO, 2016.

Analizując dane zagregowane na wykresie 2, należy wskazać na systematyczny wzrost wartości dodanej oraz eksportu *per capita* przetwórstwa przemysłowego w Polsce w latach 1995-2013. W tym okresie wartość dodana *per capita* wzrosła prawie czterokrotnie do poziomu 2323,6 USD (średnia dla świata: 1277 USD), a wartość eksportu ponad trzynastokrotnie, do 4656,8 USD (tabela 2).

Tabela 2
Rola polskiego przetwórstwa przemysłowego w gospodarce narodowej i globalnej w 2013 r.

Wymiar	Wskaźnik	2013
Zdolność do produkcji i eksportu	Wartość dodana przetwórstwa przemysłowego <i>per capita</i> (USD)	2323,6
	Eksport przetwórstwa przemysłowego <i>per capita</i> (USD)	4656,8
	Udział przetwórstwa przemysłowego w całkowitym eksporcie (%)	87,6
	Udział wartości dodanej przetwórstwa przemysłowego w PKB (%)	21,0
	Udział zatrudnienia w przetwórstwie przemysłowym w całkowitym zatrudnieniu (%)	19,1
	Udział produkcji średnio i wysoko zaawansowanej technologicznie w eksporcie (%)	55,2
Wpływ na produkcję i handel światowy	Udział kraju w globalnej wartości dodanej przetwórstwa przemysłowego (%)	1,0
	Udział kraju w globalnym eksporcie przetwórstwa przemysłowego (%)	1,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie UNIDO, 2015, s. 192 i 226.

Równocześnie 21-procentowy udział wartości dodanej przetwórstwa przemysłowego w PKB jest relatywnie wysoki w odniesieniu do analogicznego wskaźnika zarówno w UE – 15,5%, jak i średniej globalnej – 16,3%. Istotną rolę badanego sektora dla gospodarki polskiej podkreśla także znaczący udział zatrudnienia w przetwórstwie przemysłowym w całkowitym zatrudnieniu, na poziomie 19,1% w 2013 r. (tabela 2).

Przeprowadzając dekompozycję wartości dodanej przetwórstwa przemysłowego według zaawansowania technologicznego, należy wskazać jednak na wciąż istniejące różnice w tym zakresie w Polsce, porównując osiągnięte wyniki do średniej dla Europy (tabela 3).

Pomimo wzrostu udziału wartości dodanej produkcji średnio i wysoko zaawansowanej technologicznie o 3,4 p.p. między 1990 a 2013 r., wskaźnik ten był niższy od średniej europejskiej o 9,5 p.p. Udział średnio i wysoko zaawansowanych gałęzi przemysłu w krajowej wartości dodanej oddaje złożoność technologiczną wytwarzania. Rozwój gospodarczy pociąga za sobą transformację w kierunku produkcji średnio i wysoko zaawansowanej technologicznie, która ponadto generuje większą wartość dodaną.

Tabela 3

Dekompozycja wartości dodanej przetwórstwa przemysłowego według zaawansowania technologicznego w Europie i Polsce

	1990			2000			2010			2013		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
Europa	34,8	25,0	40,3	31,0	25,1	44,0	28,7	25,0	46,3	27,9	25,5	46,6
Polska	35,9	30,4	33,7	43,2	27,5	29,3	32,7	28,2	39,1	34,8	28,1	37,1

Oparta na zasobach.

Nisko zaawansowana technologicznie.

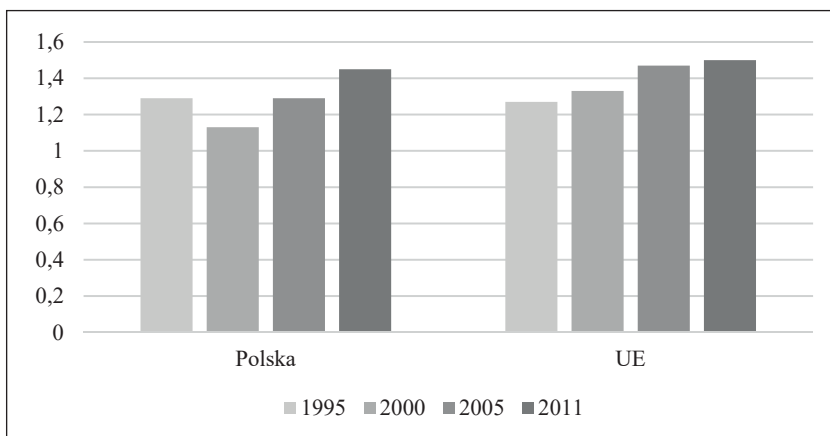
Średnio i wysoko zaawansowana technologicznie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie UNIDO, 2015, s. 181.

Analizując dane zebrane w tabeli 2 w kontekście zdolności polskiego przetwórstwa przemysłowego do eksportu, należy podkreślić jego dominujący udział w całkowitym eksporcie, który w 2013 r. wyniósł 87,6%. Jest to wynik porównywalny do analogicznego osiągniętego w Niemczech (87,9%), najbardziej konkurencyjnej gospodarce przemysłowej zgodnie z wynikami rankingu UNIDO – Competitive Industrial Performance Index (UNIDO, 2015). Wywóz produktów średnio i wysoko zaawansowanych technologicznie stanowi ponad połowę polskiego eksportu, udział ten jest jednak znacznie niższy niż w Niemczech, gdzie wynosi on 71,1%. Niemniej, biorąc pod uwagę wpływ polskiego przetwórstwa na produkcję i handel światowy, należy odnotować wzrost zaangażowania zarówno w globalnej wartości dodanej, jak i eksporcie przetwórstwa przemysłowego, odpowiednio do poziomu 1,0% i 1,4% w 2013 r.

ZMIANY W HANDLU ZAGRANICZNYM POLSKIEGO PRZETWÓRSTWA PRZEMYSŁOWEGO W KATEGORIACH WARTOŚCI DODANEJ

Dynamiczny rozwój handlu wertykalnego implikuje gwałtowny wzrost handlu komponentami i dobrami pośrednimi. Wartość eksportu półproduktów przewyższa wartość eksportu produktów finalnych w Polsce, podobną tendencję można jednak zauważyć w UE (wykres 3). Ponadto szybszy wzrost wartości eksportu półproduktów w stosunku do eksportu dóbr finalnych pozwala wnioskować o rosnącym udziale Polski w globalnych łańcuchach wartości.

Wykres 3. Relacja wartości eksportu półproduktów do produktów finalnych w Polsce i UE.

Źródło: opracowanie własne na podstawie OECD, 2016.

Celem zweryfikowania stopnia zaangażowania gospodarki w międzynarodowych sieciach produkcyjnych wykorzystano bazę danych TIVA (*Trade in value added*). Zaangażowanie w procesy fragmentacji produkcji jest mierzone za pomocą dwóch indeksów: partycypacji przedniej (*forward participation*) i partycypacji wstecznej (*backward participation*). Pierwszy z nich określa część krajowej wartości dodanej, która stanowi składową eksportu innych gospodarek. Drugi natomiast odnosi się do udziału wartości zagranicznych półproduktów w eksporcie krajowym. Tworzą one tzw. indeks partycypacji, który jest kalkulowany na podstawie sumy udziału komponentów

importowanych w eksporcie kraju oraz krajowych nakładów pośrednich w eksporcie gospodarek trzecich (OECD, 2013).

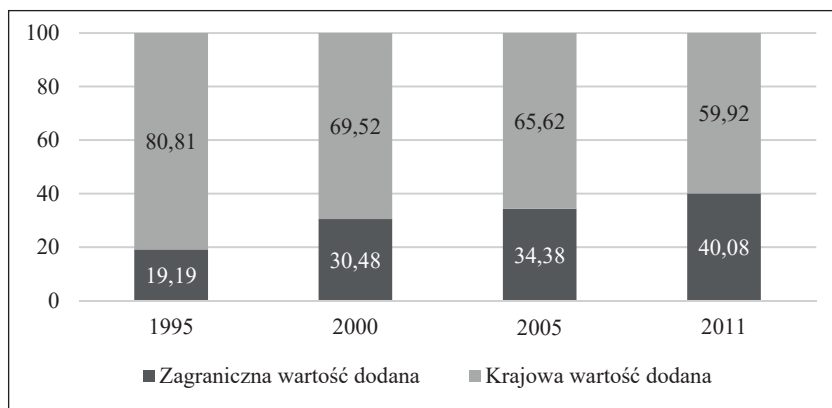
Tabela 4

Indeks partycypacji Polski w globalnych łańcuchach wartości w latach 1995-2009 (%)

1995		2000		2005		2008		2009	
całkowity	wstecz	całkowity	wstecz	całkowity	wstecz	całkowity	wstecz	całkowity	wstecz
32,9	15,4	47,4	23,3	55,3	30,7	52,2	30,6	48,3	27,9

Źródło: OECD, 2016.

Tabela 4 przedstawia udział Polski w globalnych łańcuchach wartości w wybranych latach 1995-2009. Mimo ograniczenia okresu badania dostępnością danych statystycznych można dostrzec główne tendencje w tym czasie. W 1995 r. 32,9% polskiego eksportu było realizowane w ramach GVCs, natomiast pozostałą część eksportu stanowiła *krajowa* wartość dodana skierowana bezpośrednio na zagraniczne rynki finalne. W kolejnych latach, do spowolnienia w 2008 r., udział ten wzrastał, a tuż przed rozpoczęciem ostatniego światowego kryzysu wyniósł 52,2%. Odnotowany wzrost był głównie wynikiem wzrostu partycypacji wstecznej o 15,2 p.p., nie przekroczył on jednak wzrostu łącznego udziału (o 19,3 p.p.), co oznacza jednoczesny wzrost partycypacji przedniej (o 4,1 p.p.). Podobna struktura charakteryzuje większość gospodarek transformacji, co jest rezultatem intensyfikacji współpracy gospodarczej tych państw z zagranicą, stymulowanej głównie poprzez wzrost importu zagranicznych komponentów wykorzystywanych w produkcji przeznaczonej na eksport. Oznacza to spadek relacji eksportu wartości dodanej do eksportu brutto, w Polsce o 15,3 p.p., czyli wzrost znaczenia zagranicznych półproduktów w eksporcie Polski. Zmiany te są konsekwencją napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych i rosnącej aktywności eksportowej filii korporacji transnarodowych (Folfas, 2016, s. 138-141). Atutem Polski jest dostęp do relatywnie dużego, a równocześnie niedrogiego i wykwalifikowanego zasobu pracy.

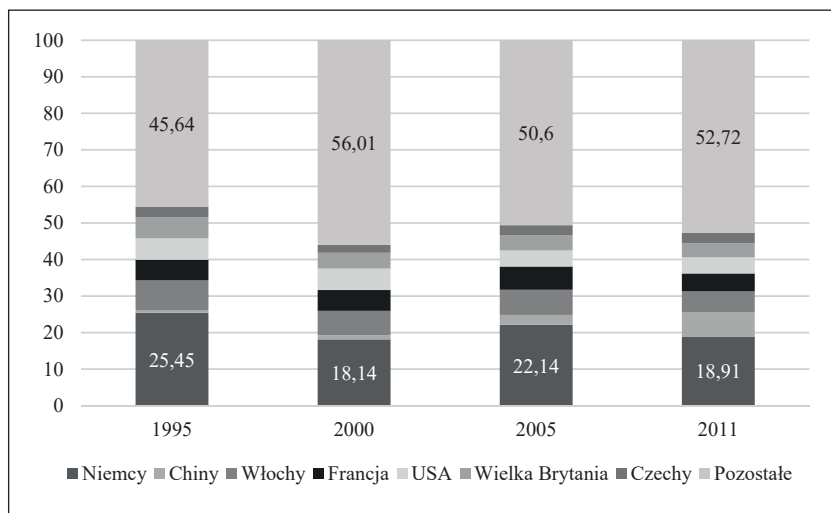

Wykres 4. Zagraniczna i krajowa wartość dodana w eksporcie brutto polskiego przetwórstwa przemysłowego w latach 1995-2011 (%).

Źródło: opracowanie własne na podstawie OECD, 2016.

Coraz większej aktywności Polski w procesach fragmentacji produkcji przemysłowej towarzyszy wzrost udziału zagranicznej wartości dodanej w eksporcie brutto, między 1995 a 2011 r. o blisko 21 p.p. (wykres 4). W konsekwencji spada udział krajowej wartości dodanej, co wskazuje na wzrost importochłonności polskiego eksportu. Analogiczne tendencje – intensywniejszego wzrostu udziału zagranicznej wartości dodanej – można odnotować jednak w większości krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Gospodarki te umacniają zatem bardziej powiązania kooperacyjne w tył łańcuchów produkcji (Ambroziak i Marczewski, 2014, s. 14).

Wykres 5 ilustruje zmiany struktury geograficznej zagranicznej wartości dodanej w eksporcie przetwórstwa przemysłowego Polski w latach 1995-2011. Blisko połowa badanej wielkości pochodzi z pięciu krajów UE (Niemiec, Włoch, Francji, Wielkiej Brytanii i Czech) oraz USA i Chin. Na szczególną uwagę zasługuje wysoki udział Niemiec (18,9%), chociaż dostrzegalna jest jego redukcja o 6,5 p.p. między 2011 a 1995 r. W tym samym okresie nastąpił natomiast wzrost udziału Chin o 5,8 p.p.

Wykres 5. Struktura geograficzna zagranicznej wartości dodanej w eksporcie przetwórstwa przemysłowego Polski w latach 1995-2011.

Źródło: opracowanie własne na podstawie OECD, 2016.

Malejący trend udziału krajowej wartości dodanej w polskim eksporcie z różnym nasileniem dotyczył poszczególnych działów, co można odczytać w tabeli 5.

Udział sektorów nisko zaawansowanych technologicznie (tj.: produkty żywnościowe, tytoń; tekstylia i odzież; drewno i produkty z drewna) w całkowitej wartości eksportu przetwórstwa przemysłowego w 2011 r. był niższy niż w 1995 r., odpowiednio o 1,3%; 74,9%; 22,9%. Nastąpił także spadek krajowej wartości dodanej w eksporcie brutto, średnio o 16,6%. Skala redukcji w tej grupie była jednak najmniejsza w stosunku do sektorów średnio i wysoko zaawansowanych technologicznie. W przypadku eksportu „metali podstawowych” obserwowano zmniejszenie zarówno udziału w całkowitym eksporcie o 21,0%, jak i krajowej wartości dodanej o 26,5%. Udział eksportu „chemikaliów” oraz sektorów wysoko zaawansowanych technologicznie w całkowitym eksporcie przetwórstwa przemysłowego wzrósł średnio o 34,3%. Wynik ten jest zjawiskiem pozytywnym, niepokoić może natomiast ponadprzeciętny spadek krajowej wartości dodanej. Największą redukcję krajowej wartości dodanej w eksporcie odnotowano w ramach branż relatywnie najbardziej zaawansowanych technologicznie, czyli „sprzętu elektrycznego i optycznego”

oraz „środków transportu”, odpowiednio o 32,6% i 30,5%. Zmiany te świadczą o wzroście importu komponentów wykorzystanych w produkcji polskiego przetwórstwa przemysłowego skierowanej na eksport, co można tłumaczyć pogłębiającą się integracją z gospodarką globalną w ostatnich dwóch dekadach. Budowanie międzynarodowej przewagi konkurencyjnej wymaga jednak stałego lub nawet zwiększającego się udziału krajowej wartości dodanej w średnio i wysoko zaawansowanych ogniwach globalnego łańcucha wartości. Taki progres świadczy o sukcesywnym przesunięciu gospodarki z pozycji miejsca montażu do czynności bardziej innowacyjnych, wymagających intensywnego zaangażowania umiejętności (Boddin, 2016, s. 13). Należy przy tym pamiętać, że najbardziej dochodowymi etapami w ramach łańcuchów wartości są te znajdujące się na samym początku (koncepcja/patent) lub powstające w końcowych ogniwach wartości (np. w przemyśle motoryzacyjnym).

PODSUMOWANIE

Skutkiem liberalizacji przepływu czynników produkcji oraz redukcji kosztów komunikacji i transportu jest fragmentaryzacja i delokalizacja produkcji przemysłowej w skali globalnej. Przedsiębiorstwa dążą do optymalizacji procesów wytwórczych poprzez dzielenie zintegrowanego procesu na etapy, które są realizowane w różnych krajach. Te czynniki oraz przekształcenia strukturalne realizowane w Polsce w ostatnich dwóch dekadach miały istotne znaczenie dla efektywności gospodarowania. Podjęta analiza zmian w zakresie polskiego handlu zagranicznego produktami przetwórstwa przemysłowego uwzględnia koncepcję globalnych łańcuchów wartości. Istotnym ograniczeniem badania jest dostępność aktualnych danych statystycznych. Niemniej należy wskazać, że w badanym okresie następował wzrost produkcji przemysłowej, co było głównie stymulowane rozwojem eksportu. W konsekwencji polskie przetwórstwo przemysłowe intensywnie uczestniczy w globalnych łańcuchach wartości, co pozwala wykorzystywać półprodukty i usługi pośrednie pozyskane z innych krajów, a następnie realizować w kraju te części procesu wytwórczego, w których posiadamy przewagę. Przeprowadzona analiza zmian w handlu zagranicznym polskiego przetwórstwa przemysłowego w kategoriach

wartości dodanej wskazuje na malejący udział w eksporcie całkowitym sektorów nisko zaawansowanych technologicznie, wzrasta natomiast rola przemysłów średnio i wysoko zaawansowanych. Jednocześnie spada udział krajowej wartości dodanej w eksporcie brutto, co wskazuje na wzrost importochłonności polskiego eksportu w tych grupach. Tendencja spadkowa w tym zakresie może prowadzić do pogorszenia pozycji w ramach globalnych łańcuchów wartości. Przeciwdziałanie takim tendencjom wymaga zaangażowania w bardziej innowacyjne i zyskowe ognia łańcuchów. W dłuższej perspektywie strategia oparta głównie na przewadze kosztowej jest ryzykowna ze względu na silną konkurencję ze strony gospodarek wschodzących. Powyższe rozważania nie wyczerpują oczywiście złożoności badanego zjawiska, istotne wydaje się także ustalenie, czy udział Polski w globalnych łańcuchach wartości jest wynikiem aktywności przedsiębiorstw krajowych, czy zagranicznych. Tym samym wyniki analizy stanowią punkt wyjścia dla dalszych badań, aktualnych z punktu widzenia waloru aplikacyjnego. Konkurencyjność krajowej produkcji przemysłowej wymaga bowiem sukcesywnego zwiększenia udziału w łańcuchu wartości oraz efektywnego nim zarządzania, co z kolei wskazuje na potrzebę aktywnego zaangażowania instrumentów polityki gospodarczej nakierowanych na rozwój pożądaných aktywności.

BIBLIOGRAFIA:

- Ambroziak, Ł. i Marczewski, K. (2014). Zmiany w handlu zagranicznym Polski w kategoriach wartości dodanej. *Unia Europejska*, 6(229), 6-17.
- Bank Światowy. (2016a). GDP per capita (current US\$). Pozyskano z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD> (dostęp: 05.11.2016).
- Bank Światowy. (2016b). Manufactures exports (% of merchandise exports). Pozyskano z: <http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.MANF.ZS.UN> (dostęp: 05.11.2016).
- Bank Światowy. (2016c). Manufacturing, value added (current US\$). Pozyskano z: <http://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.MANF.CD> (dostęp: 05.11.2016).
- Bank Światowy. (2016d). Merchandise exports (current US\$). Pozyskano z: <http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.MRCH.CD.WT> (dostęp: 05.11.2016).

- Boddin, D. (2016). The role of Newly Industrialized Economies in Global Value Chains. *IMF Working Paper* WP/16/207.
- Cattaneo, O., Gereffi, G., Miroudot, S. i Taglioni, D. (2013). Joining, Upgrading and Being Competitive in Global Value Chains. *Policy Research Working Paper*, 6406.
- De Backer, K., Miroudot, S. i Ragoussis, A. (2013). Manufacturing in global value chains. W: R. Veugelers (red.), *Manufacturing Europe's future*. Brussels: Bruegel, 73-117.
- Folfas, P. (2016). Udział i miejsce nowych państw członkowskich UE w globalnych łańcuchach wartości. *Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae: Globalizacja i regionalizacja we współczesnym świecie*, 20, 3, II, 135-142.
- Główny Urząd Statystyczny. (2014). Polska 1989-2014. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych.
- OECD. (2013). Interconnected Economies. Benefiting from Global Value Chains, OECD Publishing. Pozyskano z: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264189560-4-en> (dostęp: 10.11.2016).
- OECD. (2016). Trade in Value Added (TIVA). OECD Global Value Chains indicators. Pozyskano z: http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=GVC_Indicators# (dostęp: 05.11.2016).
- Poniatowska-Jaksch, M. (2015). Światowe trendy w przemyśle – wnioski dla Polski. W: M. Poniatowska-Jaksch i R. Sobicki (red.), *Przedsiębiorstwo przemysłowe w Polsce*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH, 13-27.
- Ulbrych, M. (2015). Changes of global value chains in the Industrial Production Sector. *Central European Review of Economics & Finance*, 10, 4, 35-51.
- Ulbrych, M. (2016). Znaczenie produkcji przemysłowej krajów UE w gospodarce światowej. *Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae: Globalizacja i regionalizacja we współczesnym świecie*, 20, 3, II, 153-162.
- UNIDO. (2015). Industrial Development Report 2016. The Role of Technology and Innovation in Inclusive and Sustainable Industrial Development. Vienna: United Nations Industrial Development Organization.
- UNIDO. (2016). Competitiveness Industrial Performance Index. Pozyskano z: <http://www.unido.org/data1/Statistics/Research/cip.html> (dostęp: 10.11.2016).

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>